

4.

Gewondenopvang in Limburg

augustus 1914

De Nederlandse regering zou vier jaar lang angstvallig waken over de vaderlandse neutraliteit, maar in de hectiek van de eerste oorlogsdagen leidden spontane humanitaire betrokkenheid tot onvoorziene problemen.

Nadat Nederland op vrijdagmiddag 31 juli 1914 de algehele mobilisatie had afgekondigd, besloot het Rode Kruis uit voorzorg in Maastricht de Augustijnenkerk tot noodhospitaal in te richten. Drie lokale artsen kregen de opdracht alles in gereedheid te brengen en al op 2 augustus kon de inrichting met zestig bedden in gebruik worden genomen. De plaatselijke garnizoenscommandant, luitenant-kolonel J.W. van Alphen, sprak daarbij een paar passende woorden. In Eijsden werd terzelfdertijd het Ursulinen-klooster voor gewondenopvang in gereedheid gebracht. Op dat moment was nog niet duidelijk of het neutrale Nederland en het minstens zo neutrale België direct bij de oorlog betrokken zouden raken.

Op 5 augustus stuurde het Hoofdkwartier van het Rode Kruis in Den Haag een konvooi van drie auto's met verbandmiddelen naar Maastricht, onder leiding van jonkheer E.B.F.F. Wittert van Hoogland (1895-1959), lid van het hoofdbestuur. Dat was de tweede dag van de Duitse inval in België, de strijd aan de Maas was in volle gang, maar tegelijkertijd werd ook steeds duidelijker dat de Duitse troepen opdracht hadden de Nederlandse neutraliteit te respecteren. De voorzorgsmaatregelen van het Rode Kruis leken onnodig geweest.

Diezelfde dag rapporteerde het katholieke dagblad *De Tijd* echter dat een drietal Maastrichter artsen met collega's uit omliggende dorpen onder dekking van een Rode Kruisvlag de grens waren overgestoken naar het gevechtsterrein 'om aan de gewonden, waaronder vele Duitschers, de eerste hulp te verlenen'.¹ Een journalist van de *Limburger koerier* reisde mee met een van die geïmproviseerde Rode Kruistransporten:

Een Duitse soldaat, het bovenlijf ontkleed, lag terzijde van den weg op een draagbaar, onder een deken. De Roode Kruisman en wij namen de draagbaar van de auto en legden den gekwetste erop. Hij had een schot in den rug, vertelde hij. Met behulp van eenige Duitse soldaten legden we hem op de auto, die vervolgens naar Maastricht terugkeerde om den gekwetste over te brengen. 't Was een stoere vent; mooi gebouwd; klagen deed hij niet; zelfs geen zucht. Voor ons was er geen plaatsmeer in de auto, en zoo waren we wel genoodzaakt ons bij een tweede draagbaar uit Maastricht te voegen, die door twee Roode Kruismannen uit Maastricht

¹ *De Tijd*, woensdag 5 augustus 1914.

gedragen werd. We vroegen een officier, waar nog meer gewonden te halen waren, en deze wees ons de richting aan: den weg op, dan rechts om. Met ons drieën gingen we te voet heen.²

Het vervoer van gewonde soldaten naar het neutrale Nederland had echter wel volkenrechtelijke consequenties. De *Limburger koerier* meldde op 7 augustus dat een gewondentransport twee lichtgewonde Duitse officieren en een onderofficier de grens over hadden gebracht. De officieren verlangden daarop een auto om de tocht naar het Duitse Aken voort te zetten, maar dit werd door garnizoenscommandant Van Alphen verboden: 'Zij werden ter verpleging in de Rode-Kruis-ambulance geïnterneerd.'³ Overste Van Alphen had juist gehandeld: volgens de internationale bepalingen werden soldaten van de strijdende partijen die neutraal grondgebied betraden voor de duur van de oorlog geïnterneerd.

Een auto van het Rode Kruis te Maastricht. In de auto (in witte jas) Dr. Derk Brocx (1867-1932), de verantwoordelijk leider en chef van de Rode Kruis hospitalen van Maastricht en omstreken. De Rode Kruisarmband was verplicht voor alle medewerkers. Op de voorgrond twee leden van de Rooms Katholieke Padvinders, die zich na een Eerste Hulpcursus hadden aangemeld om de ambulancedienst te ondersteunen.

Die interneringsverplichting was potentieel problematisch: de Nederlandse Rode Kruiskonvoeren vervoerden soms zwaargewonde en/of bewusteloze militairen die niet in staat waren geweest om hun wensen kenbaar te maken. Wilden zij wel verpleging in Nederland als dat het einde van hun actieve deelname aan de oorlog inhield? De Nederlandse

² *Limburgse koerier*, donderdag 6 augustus 1914.

³ *Limburgse koerier*, vrijdag 7 augustus 1914.

legerautoriteiten ware bang dat het her en der oppikken van gewonden in het oorlogsgebied aanleiding zou kunnen geven tot conflicten met de strijdende partijen. Om die reden wilde opperbevelhebber generaal C.J. Snijders (1852-1939) Nederlandse ambulances verdere missies over de grens verbieden. Het Rode Kruishoofdkwartier in Den Haag deelde zijn mening. Op 6 augustus sommeerde het hoofdbestuur, bij monde van de ondervoorzitter, de voormalige KNIL-generaal M.B. Rost van Tonningen (1852-1927) – de vader van het latere NSB-kopstuk Meinoud Marinus Rost van Tonningen (1894-1945) – het Limburgse Rode Kruis de gewondentransporten met onmiddellijke ingang te staken. Hij verwees daarbij naar artikel 13 van een Koninklijk Besluit van 19 maart 1913, dat bepaalde dat in een geval van een oorlog waarbij Nederland *niet* betrokken was, alleen hulp aan oorlogvoerenden verleend kon worden als eerst ‘daartoe een Koninklijke machtiging is gevraagd en verkregen en nadat door de Regeering van den oorlogvoerenden Staat die hulp is aanvaard’.⁴

Het in Maastricht aanwezige Rode Kruis-bestuurslid Wittert van Hoogland was het daar volstrekt niet mee eens. Volgens hem hadden de Duitsers zelf gevraagd zwaargewonden te verzorgen in Maastricht. Bovendien was de humanitaire hulp van het Rode Kruis nu juist grenzeloos en onpartijdig. Het Koninklijk Besluit van 19 maart 1913 nationaliseerde het Nederlandse Rode Kruis tot een grensgebonden organisatie en ontkende daarmee het internationale karakter van de vereniging. Wittert van Hoogland drong er daarom op aan dat de Nederlandse regering instemming zou vragen aan de Belgische en Duitse autoriteiten om hulp te kunnen blijven bieden. Het Nederlandse departement van Buitenlandse Zaken nam contact op met Brussel en Berlijn en kort daarop konden de transporten weer worden hervat, maar nu wel met beperkingen. Alleen zwaargewonden die zich binnen een straal van vijf kilometer van de grens bevonden, mochten naar Nederlandse verpleeginrichtingen worden overgebracht, en dan nog alleen als zij (of hun bevelvoerende commandant) hadden ingestemd met de daaruit voortvloeiende consequentie: internering in Nederland voor de duur van de oorlog.

Het resterende probleem waren de enkele tientallen gewonden die de eerste oorlogsdagen naar Nederland waren vervoerd, zonder dat zij waren gewaarschuwd voor de daaropvolgende verplichte internering. Per geval werd door de Nederlandse regering uitgezocht of de Duitse en Belgische gewonden (of hun commandanten) akkoord waren gegaan met de daaruit voortvloeiende internering. Tijdens de gevechten aan de Maasoever bleken enkele zwaargewonden in bewusteloze toestand naar Maastricht te zijn gebracht zonder medeweten (en dus ook zonder toestemming) van hun leidinggevende officieren. In die gevallen besloot de regering dat deze soldaten niet onder de Nederlandse interneringsverplichting vielen, zodat ze na hun herstel naar hun vaderland mochten terugkeren.⁵

⁴ Koninklijk Besluit van 19 maart 1913, nr. 113, artikel 13 sub. 2.

⁵ *Oranjeboek 1914-1915: „Overzicht der voornaamste van Juli 1914 tot October 1915 door het Ministerie van Buitenlandsche Zaken behandelde en voor openbaarmaking geschikte aangelegenheden”*, 36.